

คำวินิจฉัยของ ศาลาจารย์อนันต์ เกตุวงศ์ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ที่ ๑/๒๕๕๒

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๑๒ คน ได้ยื่นคำร้องอุทธรณ์ต่อศาลรัฐธรรมนูญ คัดค้านว่ามติของ
พรรคประชากรไทยมีลักษณะตามมาตรา ๔๗ วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญ

นายวัฒนา อัสวเหม และคณะรวม ๑๒ คน ได้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญลงวันที่ ๑๒
ตุลาคม ๒๕๕๑ โดยร้องว่าพรรคประชากรไทยโดย นายสมักร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคผู้ถูกร้องที่ ๑
และนายสมักร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคประชากรไทย ผู้ถูกร้องที่ ๒ ได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการ
บริหารพรรคและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ ได้กล่าวหาผู้ร้องทั้ง
๑๒ คน สรุปได้ดังนี้

๑. ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามผู้ถูกร้องที่ ๒ ที่ให้สนับสนุน พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
หัวหน้าพรรคชาติพัฒนาในขณะนั้น ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

๒. ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ฝ่าฝืนมติพรรคไปร่วมรัฐบาลกับพรรคประชาธิปัตย์

๓. ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามมติของกรรมการบริหารพรรคในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล
นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ในการประชุมลงมติในสภาผู้แทนราษฎร

๔. ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ดุหมิ่นให้ร้ายต่อผู้ถูกร้องทั้ง ๒ ดังกล่าว

ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน จึงร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่ามติของพรรคประชากรไทย
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ ซึ่งลงชื่อผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ออกจากทะเบียนพรรคประชากรไทย
อันเป็นเหตุให้ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน สิ้นสุดสมาชิกภาพของการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นมติที่มีชอบ
มีลักษณะตามมาตรา ๔๗ วรรคสามและวรรคสี่ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
๒๕๕๐ และผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ขอเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นได้ภายใน ๓๐ วัน ตามสิทธิที่
กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๑๘ (๘) ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย
พรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๒ วรรคสอง

ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาคำร้องแล้วมีมติให้รับคำร้องไว้ดำเนินการต่อไปเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม
๒๕๕๑ โดยมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาวินิจฉัย ดังนี้

๑. การที่ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามผู้ถูกร้องที่ ๒ ที่ให้สนับสนุน พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น เป็นการกระทำที่ขัดหรือฝ่าฝืนข้อบังคับพรรคหรือไม่

๒. การที่ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ฝ่าฝืนมติพรรคไปร่วมรัฐบาลกับพรรคประชาธิปัตย์นั้นเป็นการกระทำที่ขัดหรือฝ่าฝืนข้อบังคับพรรคหรือไม่

๓. การที่ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามมติของกรรมการบริหารพรรคในการลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐบาล นายชวน หลีกภัย ในการประชุมลงมติในสภาผู้แทนราษฎรนั้น เป็นการกระทำที่ขัดหรือฝ่าฝืนข้อบังคับพรรคหรือไม่

๔. มติของพรรคประชากรไทยเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๑ มีลักษณะตามมาตรา ๔๗ วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญหรือไม่

ตามคำร้องของผู้ร้องพิจารณาได้ว่า

๑) การที่ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามผู้ถูกร้องที่ ๒ ที่ให้สนับสนุน พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน อ้างเหตุผลว่า ในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ มีการเสนอชื่อผู้ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งได้แก่ พรรคร่วมรัฐบาลเดิมของ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ โดย ๖ พรรคร่วมรัฐบาลในขณะนั้นเสนอ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ อีกฝ่ายหนึ่งได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำเสนอ นายชวน หลีกภัย ต่อมาพรรคเสรีธรรมและพรรคกิจสังคมได้หันไปสนับสนุน นายชวน หลีกภัย ตามมติของมหาชน ทำให้เสียงสนับสนุนของทั้ง ๒ ฝ่าย ใกล้เคียงกันคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน ๑๕๗ คน สนับสนุน พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ และจำนวน ๑๕๖ คน สนับสนุน นายชวน หลีกภัย ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน อ้างถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและทางการเมือง ในขณะนั้นสับสนวุ่นวายเป็นอย่างยิ่ง ประชาชนที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลายของพรรคประชากรไทยเป็นตัวแทนอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ต่างเรียกร้องให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคประชากรไทยหันไปสนับสนุน นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชากรไทยจึงได้มีการประชุมกันขึ้น โดยมีผู้ถูกร้องที่ ๒ และกรรมการบริหารพรรคบางส่วนร่วมประชุมด้วย และมีมติให้สนับสนุน นายชวน หลีกภัย ซึ่งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรค จำนวน ๑๕ คนเห็นด้วย จึงได้สนับสนุนให้ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี

พิเคราะห์แล้วเห็นว่า การตัดสินใจของผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ในการสนับสนุนให้ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ยังมีปรากฏว่าขัดต่อข้อบังคับพรรคประชากรไทย พ.ศ. ๒๕๒๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๐ ในข้อใดที่ถึงขั้นต้องลบชื่อออกจากทะเบียนของพรรคประชากรไทย นอกจากนี้สภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่กำลังเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การมีรัฐธรรมนูญใหม่

สภาพทางเศรษฐกิจ การเงินของประเทศตกต่ำถึงขั้นที่ประเทศต้องรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นพลังกดดันสภาพจิตใจของประชาชนคนไทยทั้งประเทศที่ต้องให้ความสนใจและความสำคัญกับรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาอย่างรีบด่วนเป็นกรณีพิเศษ

๒) การที่ผู้ร้องฝ่าฝืนมติพรรคไปร่วมรัฐบาลกับพรรคประชาธิปัตย์นั้น ผู้ร้องให้ข้อมูลว่า หลังจากที่นายชวน หลีกภัย ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ แล้ว ผู้ร้องกล่าวว่าได้พยายามเจรจาเพื่อให้ผู้ถูกร้องที่ ๒ จัดประชุมและมีมติกำหนดแนวทางในการดำเนินงานในรัฐสภา เพื่อให้เป็นไปตามข้อบังคับพรรคประชาธิปัตย์ แต่ผู้ถูกร้องที่ ๒ ไม่ยอมเรียกจัดประชุมและหลบหน้าไม่ยอมให้มีการเจรจาใดๆ ผู้ร้องจึงได้จัดให้มีการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคและมีมติเข้าร่วมรัฐบาลโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวน ๑๕ คน ในขณะนั้น และทำให้เสียงของรัฐบาลในสภามีจำนวน ๒๑๐ คน และฝ่ายค้านมี ๑๘๓ คน โดยผู้ร้องอ้างเหตุผลว่าเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชาติบ้านเมือง

หลังจากการจัดตั้งรัฐบาลโดยมีผู้ร้องจำนวน ๔ คน ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีด้วยแล้ว ต่อมาวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ผู้ถูกร้องทั้งสองได้เรียกประชุมกรรมการบริหารพรรคประชาธิปัตย์ ในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ และมีมติไม่เข้าร่วมรัฐบาลซึ่งเป็นมติที่เกิดขึ้นภายหลังจากผู้ร้องส่วนหนึ่งได้เข้าร่วมรัฐบาล และได้เข้าเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ แล้วนั้น

พิเคราะห์แล้วเห็นว่า

ข้อบังคับพรรคประชาธิปัตย์ พ.ศ. ๒๕๒๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๘ ว่าด้วยการจัดตั้งรัฐบาล ข้อ ๓๔ ระบุว่า “ให้เป็นอำนาจของคณะกรรมการบริหารในการกำหนดตัวบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีในกรณีที่พรรคจัดตั้งรัฐบาลหรือร่วมกับพรรคการเมืองอื่นจัดตั้งรัฐบาล” เป็นข้อบังคับเพียงข้อเดียวที่มีอยู่ในหมวดนี้ที่ว่าด้วยการจัดตั้งรัฐบาล เมื่อทำความเข้าใจกับข้อบังคับนี้ อย่างถี่ถ้วนแล้ว ยังไม่อาจถือได้ว่าการเข้าร่วมรัฐบาลของผู้ร้องขัดกับข้อบังคับนี้ ยิ่งกว่านั้นในหมวด ๑๐ ข้อ ๓๕ ระบุไว้ในลักษณะที่ให้อำนาจแก่ที่ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคสามารถกำหนดแนวทางในการดำเนินงานในรัฐสภาได้ในโอกาสแรกที่เลขาธิการพรรคสามารถเรียกประชุมได้ก่อนวันเปิดสมัยประชุมรัฐสภาครั้งแรก และข้อ ๓๖ ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า “การเสนอ หรือรับรองญัตติเรื่องใดๆ ที่ไม่ขัดต่อนโยบายของพรรคหรือรัฐธรรมนูญ ตลอดจนการอภิปราย การลงมติในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร หรือที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาให้เป็นไปตามมติซึ่งที่ประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคได้ลงมติไว้”

จากข้อบังคับดังกล่าว ถ้าพรรคประชากรไทยมิได้จัดตั้งรัฐบาล หรือมิได้ร่วมกับพรรคการเมืองอื่นจัดตั้งรัฐบาล คณะกรรมการบริหารพรรคก็ไม่มีหน้าที่ที่จะกำหนดตัวบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี และไม่มีข้อบังคับข้อใดให้อำนาจคณะกรรมการบริหารพรรคอนุมัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคเข้าร่วมรัฐบาลได้หรือไม่ได้แต่อย่างใด ดังนั้น การเข้าร่วมรัฐบาลของผู้ร้องจึงไม่ขัดกับข้อบังคับของพรรค และการที่พรรคประชากรไทยได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารพรรคเพื่อลงมติไม่ให้ผู้ร้องเข้าร่วมรัฐบาลเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ภายหลังจากผู้ร้องได้เข้าร่วมรัฐบาลและได้เข้าเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ร้องไม่อาจปฏิบัติตามได้

๓) การที่ผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ไม่ปฏิบัติตามมติของกรรมการบริหารพรรคในการประชุมเพื่อลงมติในสภาผู้แทนราษฎรนั้น คำกล่าวหาของผู้ถูกร้องข้อนี้มีความเกี่ยวข้องกับคำกล่าวหาในประเด็นที่หนึ่ง และประเด็นที่สอง กล่าวคือผู้ร้องได้สนับสนุนให้ นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี และเข้าร่วมรัฐบาลแล้ว จึงเป็นไปได้ที่ผู้ร้องจะลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลตามมติของพรรคประชากรไทย เพราะเนื่องจากผู้ร้องได้สนับสนุนและร่วมอยู่ในฝ่ายบริหารของรัฐบาลแล้ว

๔) มติของพรรคประชากรไทยเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ ซึ่งลบชื่อผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ออกจากทะเบียนพรรคนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของผู้ร้องตามคำกล่าวหาดังกล่าวมาซึ่งได้พิจารณาแล้วสรุปได้ว่า การกระทำของผู้ร้องทั้ง ๑๒ คน ยังมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นการขัดหรือฝ่าฝืนข้อบังคับของพรรคประชากรไทยแต่ประการใด จึงวินิจฉัยว่า มติของพรรคประชากรไทยเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๑ ขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๔๗ วรรคสาม หรือมีลักษณะตามมาตรา ๔๗ วรรคสาม ซึ่งตามมาตรา ๑๑๘ (๘) กำหนดให้ ผู้ร้องอาจเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่นได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

อนึ่ง การที่ผู้ถูกร้องและประชาชนโดยทั่วไปเกรงว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้จะเป็นตัวอย่างที่อาจเกิดขึ้นอีกได้ในอนาคต และจะทำให้พรรคการเมืองอ่อนแอไม่สามารถควบคุมสมาชิกของพรรคและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคได้ อันจะมีผลทำให้การเมืองไทยขาดความมั่นคงตามไปด้วยนั้น ผู้ทำคำวินิจฉัยเชื่อว่าปัญหาดังกล่าวจะไม่เกิดขึ้นอีกด้วยเหตุผล ดังนี้

(๑) ภายหลังจากได้มีการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้ อย่างครบถ้วนเต็มรูปแบบแล้ว การเลือกนายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๐๒, ๒๐๓ โดยมีได้ถูกระบุห้ามไว้โดยมาตรา ๓๑๗ ในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ

(๒) เกี่ยวข้องกับกรณีนี้ พรรคการเมืองทุกพรรคจะต้องระบุไว้ในข้อบังคับพรรคถึงเรื่องการจัดตั้งรัฐบาลของพรรคหรือการเข้าร่วมรัฐบาลของพรรค หรือของสมาชิกพรรค หรือของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคกับพรรคการเมืองอื่น ซึ่งต้องได้รับอนุมัติจากที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารพรรคก่อนจึงกระทำได้ และถ้าเป็นไปได้ระบุถึงการฝ่าฝืนมติพรรคจะมีโทษถึงการขับออกจากพรรคได้ความชัดเจนจะมีมากขึ้น ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๑ ก็ให้อำนาจพรรคการเมืองเต็มที่อยู่แล้ว

(๓) พรรคการเมืองทุกพรรคจะต้องปรับปรุงพัฒนาพรรคให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๕๑ เพื่อให้พรรคเป็นพรรคการเมืองที่แท้จริง กล่าวคือ มีความเป็นองค์การของมวลสมาชิก มีความมั่นคง มีความเป็นประชาธิปไตย มีการจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการและข้อบังคับพรรคการเมืองต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างให้มีเจตนารมณ์ทางการเมืองร่วมกันของพรรคและสมาชิกของพรรคที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นต้น

สำหรับความเป็นประชาธิปไตยนั้นมีแนวคิดหลักที่สำคัญยิ่งอยู่ที่การตัดสินใจ (decision-making) กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสมาคมต่างๆ กัน เริ่มตั้งแต่เกิดมาก็เป็นสมาชิกของครอบครัว เพื่อนบ้าน โรงเรียน ที่ทำงาน สโมสร เป็นต้น ไปจนถึงประเทศ สมาคมต่างๆ ทั้งหมดดังกล่าว จากเล็กสุดไปจนถึงใหญ่ที่สุดจะต้องมีการตัดสินใจสำหรับสมาคมโดยส่วนรวม เช่น การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อช่วยกันทำให้บรรลุผลสำเร็จ กำหนดระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย เพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามและการแบ่งความรับผิดชอบรวมทั้งผลประโยชน์ระหว่างสมาชิก การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวเป็นการตัดสินใจร่วมกัน (collective decision-making) ซึ่งแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับการตัดสินใจส่วนตัวหรือส่วนบุคคล (individual decision-making) อันกระทำโดยแต่ละคนและเพื่อประโยชน์ของตัวเองเป็นการส่วนตัว

การตัดสินใจร่วมกันคือหัวใจของระบอบประชาธิปไตย และเป็นการตัดสินใจที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำและผลประโยชน์ของการกระทำที่มีผลกระทบต่อสมาชิกทุกคน และต่อสมาคมทั้งหมดด้วย ดังนั้นการตัดสินใจจึงต้องกระทำโดยสมาชิกของสมาคมทุกคน แต่ในสมาคมหรือองค์การขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกจำนวนมากและไม่สามารถร่วมกันตัดสินใจได้เอง จึงจำเป็นต้องมีการเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว แต่สมาชิกจะยังคงต้องมีบทบาทในการควบคุมติดตามตรวจสอบการทำหน้าที่ของตัวแทนหรือผู้แทนอย่างใกล้ชิด โดยสมาชิกทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ในการควบคุมตรวจสอบอย่างเท่าเทียมกัน

การควบคุมการตัดสินใจและการปฏิบัติงานของผู้แทนที่เลือกเข้าไปในระดับล่างคงได้แก่หน่วยการปกครองท้องถิ่นทุกระดับ และการควบคุมผู้แทนระดับประเทศก็คือควบคุมรัฐบาล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ ตามที่กล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ ดังนั้นการควบคุมดังกล่าวจึงเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกหรือประชาชนที่จะต้องช่วยกันทำ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ลักษณะหรือองค์ประกอบของความ เป็นประชาธิปไตยที่สำคัญมี ดังนี้

๑. จะต้องมีการบัญญัติกฎหมาย และปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยอยู่เสมอ สมาชิกหรือประชาชนจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายเหมือนกันทุกคน และทุกคนมีหน้าที่คอยดูแลสอดส่องให้ผู้อื่นปฏิบัติตามกฎหมายด้วย ถ้าเห็นผู้ใดฝ่าฝืนกฎหมายจะต้องแจ้งผู้มีหน้าที่รักษากฎหมาย

๒. สมาชิกหรือประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม สถานะของบุคคล และลักษณะทางร่างกาย เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือประชาชนเป็นเรื่องสำคัญมาก การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งก็คือ การตัดสินใจเลือกผู้แทนราษฎรเพื่อให้ได้คนดีมีความรู้เข้ามาทำหน้าที่ต่าง ๆ แทนสมาชิกทั้งหมด นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมสำคัญ ๆ ได้แก่การเสียภาษี การรับราชการทหาร การปฏิบัติตามกฎหมาย และการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีลักษณะองค์ประกอบ กลไก และวิธีปฏิบัติของระบอบประชาธิปไตยอีกมากมายหลายอย่างประกอบกัน ในที่นี้ขอเน้นเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วมอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ถูกต้องทั้งตามกฎหมาย ศีลธรรมอันดีของสังคม และเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญอันสอดคล้องกับความมุ่งหมาย และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ศาสตราจารย์อนันต์ เกตุวงศ์

คณาจารย์สาขารัฐธรรมนูญ